

Xorij oilasidagi tarbiyaviy hayot

Pedagogik konvergensiya nuqtai nazaridan Tinch okeani havzasining rivojlangan mamlakatlaridan Xitoy, Yaponiya va Singapurning ota-onalar pedagogik madaniyatini oshirish tendensiyalari katta qiziqish uyg'otadi. Jumladan, Xitoy mamlakatining pedagogik siyosatida ota-onalarning pedagogik madaniyatini oshirish maqsadida davlat tomonidan turli qo'llab-quvvatlash tadbirlari va seminarlar tashkil etiladi. Qozog'istonlik tadqiqotchi A.Nurjayeva o'zining Xitoyda globallashtirish sharoitida "xitoy o'zligi"ni shakllantirishning etnosiyosiy va ijtimoiy amaliyotiga bag'ishlangan dissertatsiyasida Xitoyda o'tkaziladigan pyedagogik treninglar, davlat tomonidan yoshlarni ota-onalikka tayyorlash uchun maxsus dasturlar va resurslar ajratilishini, konsaltinglar tashkil qilinishi, tayyorgarlik jarayonida bolalarning emotsional va intellektual rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga o'rgatilishiga alohida e'tibor qaratilishini ta'kidlaydi¹.

Yaponiyada ota-onalar pedagogik madaniyatini oshirish uchun davlat va xususiy sektor tomonidan turli treninglar va kurslar tashkil etilgan bo'lib, ular ota-onalarga bolalarning rivojlanish fazalari, tarbiya usullari va salomatligini saqlash bo'yicha ma'lumotlar berib borish muntazam asosga qo'yilgan. Yapon pedagogikasining asosiy vazifasi jamoada uyg'un ishlashni biladigan shaxsni tarbiyalashdir. Yapon jamiyatida – guruhlar jamiyatida yashash uchun bu zarur, ammo guruh ongiga moyillik mustaqil fikrlay olmaslikka olib keladi. Bundan tashqari, yagona standartga muvofiqlik g'oyasi bolalar ongida shu qadar mustahkam o'rnatilgan, agar ulardan biri o'z fikrini bildirsa, u masxara yoki hatto nafrat obyektiga aylanadi. Bolalarga to'g'ridan-to'g'ri raqobatdan qochishga o'rgatiladi, chunki birining g'alabasi ikkinchisining muqarrar yo'qotishidir.²

Yapon ota-onalari o'z bolalarini tarbiyalashda besh qoidaga³ amal qiladilar va buning natijasida yapon bolalari tarbiyali, odobli, oqko'ngil va kamdan-kam hollarda o'z hissiyotlari ustidan nazoratni yo'qotishadi, degan fikr shakllangan. Bu besh qoida quyidagilardan iborat:

1. **Ona va bola juda yaqin: «amae»ning muhimligi.** Yaponiyada ona va bola juda yaqin. Bu yaqinlik maishiy hayotda ham aks etadi: ona va bola birga uxlaydi, ona bolani uzoq vaqt ko'tarib yuradi. Birga uxlash va bolani ko'tarib yurish haqida yapon badiiy adabiyotida ko'plab eslatmalarni topish mumkin. Ona-bola aloqasi hissiy darajada aks etadi: ona bola qilayotgan hamma narsani mehr, sabr va g'amxo'rlik bilan qabul qiladi.

2. **«Ikudzi» tizimi: xudo, xizmatkor va teng.** «Ikudzi» tarbiya tizimiga asosan, bola besh yoshgacha — xudo, besh yoshdan 15 yoshgacha — xizmatkor, 15 yoshdan boshlab — teng hisoblanadi. «Ikudzi» prinsipiga asosan (bola avval xudo, keyin xizmatkor), besh yoshgacha bolaga hamma narsa mumkin. Bu ko'plab xorijliklar o'ylaganidek irodasizlik va bo'ysunmaslik emas. Bu bolada «men yaxshi va sevimliman» tushunchasini hosil qilish hisoblanadi. Bunday munosabat «amae»ning shakllanishiga hissa

¹ A.Nurjayeva, "Xitoyda globallashtirish sharoitida "xitoy o'zligi"ni shakllantirishning etnosiyosiy va ijtimoiy amaliyotiga bag'ishlangan dissertatsiya", Toshkent, 2010.

qo'shadi. Bu so'zning boshqa tillarda muqobili yo'q. «Amae» — bolalar va ota-onalar o'rtasidagi munosabatlar asosi bo'lib, bolalar to'laligicha ota-onalariga va ularning mehriga suyanishi mumkin. Qariyalar esa katta yoshli bolalaridan xuddi shu narsani qabul qilib oladi. Aslida, «ikudzi» falsafasi inson manfaatlari ikkinchi darajaga tushadigan jamoaviy jamiyat a'zolarini tarbiyalashga yo'naltirilgan. Bu o'ziga xos stress, yapon ota-onalar shunday sharoitlarda tizimda o'z o'rnini topadigan va o'z qadrini yo'qotmaydigan barkamol shaxsni tarbiyalashga harakat qiladi. Birinchi bosqichda (xudo) ular bolani cheksiz mehr va ko'mak bilan o'rab oladi. Ikkinchi bosqichda (xizmatkor) bu mehr hech qayerga ketmaydi, shunchaki bola jamiyat qoidalarini faol o'rganadi va unda o'z o'rnini topishga harakat qiladi. Bunda dastlabki yillarda shakllangan onaga kuchli bog'lanish bolaga katta ta'sir ko'rsatadi. Bola onasining jahlini chiqarmaslik uchun o'zini to'g'ri tutishga harakat qiladi. Qiziq tomoni shundaki, yapon ta'lim muassasalarida nafaqat ta'limga, balki tarbiyaga ham alohida e'tibor qaratiladi, ularda atrofdagilarning eng yaxshisi va eng yomoni tushunchasi mavjud emas. Uchinchi bosqichda (teng) bola jamiyatning shakllangan a'zosi hisoblanadi. Uni tarbiyalashga kech bo'ladi va ota-onalar o'z urinishlari hosilini yig'ib olishi kerak bo'ladi.

3. **Oilaning yuqori ahamiyati.** Qoidaga ko'ra, bola tarbiyasi bilan ona shug'ullandi. Ular bolalar bilan ko'p vaqt o'tkazadi. Yaponlar bolani uch yoshdan oldin bolalar bog'chasiga berish kerak emas, deb hisoblaydi. Asosiysi, bolani buvisiga berish yoki enaga yollash ma'qullanmaydi. Biroq bunda kengaytirilgan oilaga katta ahamiyat beriladi: bolalar bobo va buvilar hamda boshqa qarindoshlar bilan faol muloqotda bo'ladi. Avlodlar o'rtasidagi munosabatlar ta'sirchanlik va diqqatga asoslanadi, bu yerda keksalarning fikrlari tinglanadi. Oila — bu «amae» hukmronlik qiladigan va har doim qo'llab-quvvatlaniladigan va g'amxo'rlik qilinadigan doira.

4. **Shaxsiy namuna ko'rsatish.** «Yaponiya. Uni qanday tushunish kerak» kitobi muallifi Ikeno Osamu qiziq bir tajriba haqida yozadi. Yapon onalari va yevropalik onalardan bolalari bilan birga piramida yig'ish so'ralgan. Yapon onalari dastlab o'zlari yiqqan va keyin bolalardan takrorlashni so'ragan. Agar bolalar biror narsani o'xshata olmasa, ular ishni qayta boshlagan. Yevropalik onalar esa boshqa taktikani tanlagan: ular bolalarga piramida qanday yig'ilishini batafsil tushuntirgan. Keyin esa bolalarga ishni bajarishni taklif qilgan. Ko'rinib turibdiki, yapon onalari «men kabi qil» tushunchasini bergan bo'lsa, g'arblik onalar faqat nazariyani tushuntirib, bolalarni hammasini o'zi bajarishga majbur qilgan. Shuning uchun yapon ta'limi va tarbiyasi «hijjalovchi» deb ataladi. Yapon onalar kamdan-kam hollarda bolalarni qilib ko'rmagan ishini qilishga majburlaydi. Ular avval misol ko'rsatib, bolada shu ishni qilishga xohish uyg'otadi.

5. **Hissiyotlarga munosabat.** Bolaga jamoaviy jamiyatda yashashni o'rgatishdan oldin atrofdagilar hissiyoti va manfaatini ko'rish va hurmat qilish nima ekanligini tushuntirish kerak. Shuning uchun yapon ayollari o'z navbatida bolalarning sezgirligini hurmat qiladi. Ular bolalarga ortiqcha bosim o'tkazmaydi, uyaltirmaydi, balki bolakaylarning hissiyotlarini uyg'otadi. Misol uchun, agar bola mashinani sindirib qo'ysa, yapon ona «Mashinaning joni og'riyapti, u hozir yig'laydi», — deydi. Yevropalik ona esa «Bunday qilma, bu yaxshi emas. Mashinani sotib olish uchun qancha ishlash kerak», — deydi. Yaponlarning o'zi ularning usullari yagona to'g'ri usul ekanligini tasdiqlamaydi. So'nggi vaqtlarda g'arb qadriyatlari ularning an'analariga

katta ta'sir ko'rsatmoqda. Biroq yaponcha yondashuvning asosiy tamoyili bolalarga sokinlik, sabr va to'liq mehr bilan yondashuv hisoblanadi.

Singapurlik ona bolalarini tarbiyalashning yangi usulini o'ylab topdi va bu boshqa ota-onalarga ham qo'l keldi. Singapurda yashovchi uch farzandning onasi ularni urishmasdan tarbiya qilishning ajoyib usulini o'ylab topdi va bu boshqa ota-onalarga ham ma'qul keldi, deb yozadi Asia One⁴. Leza Klenk o'zining tarbiya metodi haqida Facebook sahifasiga post joylashtirdi.

Ayolning ta'kidlashicha, u hech qachon farzandlariga qo'l ko'tarmaydi va hattoki ovozi bilan talab qilishni ham yoqtirmaydi. Leza shunchaki jazo va mukofotlar tizimini ishlab chiqdi. Singapurlik ayolning so'zlariga ko'ra, qoidaga 9 yoshli farzandi va kattalari ham birdek bo'ysunishi kerak. Bolalar esa qilgan tarbiasizliklari uchun cho'ntakdagi pullaridan jarima to'lashi shart. Buning uchun tanga va kupyuralarni "og'riq banki"ga qo'yishi kerak bo'ladi. Agar bola ertalab soat to'qqizgacha shovqin qilgan bo'lsa, 6:30 ga qadar kimningdir uyqusini buzsa yoki uy vazifalarini bajarmasa 0,74 dollar pul qo'yishi kerak. Sochiq joyiga ilinmasa, idish-tovoqlar yuvilmasa, 0,37 dollar jarima to'lashga to'g'ri keladi. O'yindan oldin -a keyin polga sochilgan har bir buyum uchun 0,07 dollar olinadi. Oyning oxirida esa oila yaxshi restoran yoki dam olish maskaniga borish uchun bankdan pul sarflaydi. Bolalar o'zaro bahslashganda yoki to'polon qilib, sakrashni boshlaganda Klenk ularni 1-2 soatga ko'chaga chiqarib yuboradi. Farzandlaridan uy kalitlarini olib, eshiklarni qulflaydi. U shu tarzda bolalarini ortiqcha energiyadan xalos bo'lishiga ishonadi. Shuningdek, jiddiy xatolar borasida, masalan, bolalar uy vazifasini bajarmasa, ularning gadjetlari ma'lum muddatga olib qo'yiladi. Klenkning ta'kidlashicha, ushbu tizim bolalarning xatti-harakatlari to'g'risida o'zlarini xabardor qiladi. Ehtimol, shu tufayli ular o'zlarining yomon odatlarini kamaytirishga harakat qilar. Ona boshqalar ham o'rnak olishni boshlagan "jinoyatlar ro'yxati"ni uzoq vaqtgacha amalda qo'llamaslikni tavsiya qiladi. Sababi bolalar ustidan haddan tashqari ko'p nazorat qilish yaxshilikka olib kelmasligi mumkin. Foydalanuvchilar ko'p bolali onaning topqirligiga qoyil qoldi. Ularning yozishicha, ushbu yondashuv bolalarni mas'uliyat, atrofdagilarga hurmat va poklikka o'rgatadi.

Xitoy oilalarida milliy g'oya va milliy ongni shakllantirishda Konfutsiy ta'limotiga murojaat qilingan. Xitoy Konfutsiy merosidan diniy ta'limot emas, balki ahloqiy asos sifatida foydalandi. Bu mamlakatda ta'limotga nisbatan mutaassib kayfiyatning shakllanishini oldini oldi va o'z navbatida zamonaviy Xitoy qarashlariga oson moslashtirildi. Konfutsiylik axloqi besh asosiy ustunga qurilgan. Bular: 1/Yaxshilik {Z 2/To'g'rilik ^ 3/ Poklik\$L 4/ Donolik ^ va 5/ Ishonchlik^ni tashkil qiladi. Ushbu axloqiy tamoyillar Xitoy ma'naviy-mafkuraviy siyosatida ustivor mavqega ega.

Xitoyda ma'naviy tarbiya tizimi "Ona Vatanga xizmat qilish va sodiq bo'lish" g'oyasi asosida tashkil etilgan. Yoshlikdan bolalarga shaxsiy va jamoaviy ehtiyojlar o'rtasidagi balansni saqlash o'rgatib boriladi. Shaxsiy ehtiyojlarni qondirish uchun harakat qilish

jamoaviy ehtiyojlarga daxl qilmasligiga alohida urg'u berilgan. Xitoyda qattiqo'llik va qat'iy tartib intizom ustuvor hisoblanadi.

Xitoyning afsonaviy podsholaridan bo'lgan Yaoning "Mehr-oqibat, yaxshi xulq-atvor, bilim, adolat va sharaf xitoy millatining uzoq yashashining kafolatidir" degan fikri bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

Hindistonda har bir hind oilasida bolaning tug'ilishi uzoq kutilgan voqea bo'lib, homiladorlik va tug'ilish bilan bog'liq ko'plab an'analar mavjud. Hind milliy tarbiya an'anasiga ko'ra, hindlar homiladorlikni Xudoning barakasi sifatida qabul qilishadi, shuning uchun bu davrda ayollar hurmat qilinadi va himoya qilinadi. Homiladorlik boshlanishidan ancha oldin er-xotin tozalash marosimlarini o'tkazadi, ibodat qiladi, donishmandlar bilan suhbatlashadi, tanasini va ruhini tayyorlaydi. Homiladorlik boshlangandan so'ng, kelajakdagi ona ko'pincha bolaning ruhiy rivojlanishi va jismoniy salomatligini ta'minlashga qaratilgan marosimni o'tkazadi. Bu marosimda ayol boshini yuvadi, so'ngra boshqa bir ayol uning sochiga shifobaxsh moy suradi. Keyin er ayolining sochlarni taraydi va ikki qismga bo'ladi. Bu bilan "bola otasi sochlarining soni kadar yil yashasin", degan tilak bildiriladi. Marosim oxirida er homilador ayolning sochlarini gullar yoki chiroyli bog'ichlar bilan bezatadi. Bolani yaxshi rivojlanishi uchun kelajakdagi onaning psixologik holati juda muhim hisoblanadi va bunga erishish uchun meditatsiya va yoga mashg'ulotlaridan foydalaniladi⁵.